

**Läroarutbildningen
Examensarbete
Hösten 2004**

SPRÅKINLÄRNING

för elever med Downs syndrom

**Handledare:
Helen Persson**

**Författare:
Ann-Kristin Fridh
Maria Pettersson**

SPRÅKINLÄRNING

för elever med Downs syndrom

Abstract

Avsikten med vår uppsats är att lärare inom den allmänna förskolan ska få mer kunskap om hur man kan arbeta med språkinläring för elever med Downs syndrom. Uppsatsens innehåll tar upp det vi läst i litteraturen och våra kopplingar till det vi sett under våra empiriska studier på en särskola. Vi har genom våra observationer funnit att de arbetssätt de använde på särskolan, kan man till viss del tillgodogöra sig genom att ta del av den forskning som finns i ämnet. I vår uppsats beskriver vi med konkreta exempel hur arbetet med språkinläring går till på en särskola.

Ämnesord: Downs syndrom, språk, språkinläring

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund och syfte	6
2 Problemprecisering	7
3 Teoretisk bakgrund	8
3.1 Förslag på ny lärarutbildning	8
3.1.1 Vad säger styrdokumentet?	8
3.1.2 Salamancadeklarationen	9
3.1.3 Vad är Downs syndrom?	10
3.1.4 Språkinläring	11
3.1.5 ”Tecken till tal”	13
3.1.6 Sång, rim och ramsors betydelse	14
4 Empirisk del	15
4.1 Val av metod	15
4.1.1 Urval	15
4.1.2 Beskrivning av urvalsgrupper	15
4.2 Beskrivning av observationerna	16
4.2.1 Den ”Lilla gruppen”	16
4.2.2 Analys av den ”Lilla gruppen”	17
4.2.3 Kommunikation	18
4.2.4 Analys av kommunikation	19
4.2.5 Vardagsaktivitet	20
4.2.6 Analys av vardagsaktivitet	21
4.2.7 Estetisk verksamhet	21
4.2.8 Analys av estetisk verksamhet	22
5 Diskussion	23
6 Sammanfattning	25
Litteraturförteckning	27
Piktogram	Bilaga 1

Förord

Vår ambition är att denna uppsats ska sprida kunskap till lärare inom den allmänna förskolan som i sitt arbete kommer i kontakt med elever i behov av särskilt stöd. Under arbetets gång har vi lärt oss hur man med olika metoder och arbetssätt kan arbeta med språkinlärning i många situationer.

Vi vill tacka de lärare på särskolan som delat med sig av sin erfarenhet, kunskap och glädje. De har varit oss till stor hjälp i arbetet med denna uppsats.

Ett stort tack även till vår handledare Helen Persson som har väglett oss i uppsatsskrivandet.

1 Inledning

Vi inleder vår uppsats med en beskrivning av varför vi valt ämnet. Vi redogör för vårt syfte och hur vi kommer att gå till väga.

1.1 Bakgrund och syfte

Under den tid som vi har arbetat på olika förskolor har vi kommit i kontakt med elever i behov av särskilt stöd, till exempel elever som har Downs syndrom. Det är möten med dessa elever som väckt vår nyfikenhet på hur man kan arbeta med språkinläring. Eftersom de sedan går vidare till olika särskolor vill vi ta reda på om lärarna där arbetar enligt de metoder som forskningen påtalar.

Enligt Lpfö -98 (Läroplan för förskolan) ska den pedagogiska verksamheten anpassas så att varje elev får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Detta kräver att vi lärare som arbetar på de allmänna förskolorna där eleverna vistas de första åren också har kunskap om hur man arbetar med till exempel språkinläring för elever med Downs syndrom.

Vår förhoppning med uppsatsen är att lärare inom allmänna förskolan ska få kunskap i hur vi kan gå till väga i arbetet med elevens språkutveckling. Detta är angeläget eftersom vi vet att språkinläringen startar vid födseln. Det är dessutom så att skolan är till för alla oavsett fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra brister. Vi lärare behöver tillgodogöra oss ett bredare pedagogiskt och socialt perspektiv för att kunna se elevernas olikheter som en tillgång och inte en nackdel.

Den metod vi känner till som används för att utveckla språket hos elever med Downs syndrom är ”tecken till tal”. Detta är ett teckenspråk för barn med språkstörning och/eller utvecklingsstörning som är ett alternativ eller komplement till talet.

Vårt syfte med arbetet är att ta reda på om lärarna på särskolan arbetar enligt de metoder som forskningen påtalar.

2 Problemprecisering

I denna del beskriver vi vilka hinder som kan finnas när elever inte följer den normala språkutvecklingen. Vi belyser också vikten av att lärare har den kunskap som behövs för att möta dessa elever.

Vi är vana vid att barn har en lust och nyfikenhet som gör att språkinläringen sker utan undervisning. De flesta elever är envisa, flexibla och inte rädda för att misslyckas. Utan att vi reflekterat så mycket över hur inläringen gått till upptäcker vi en dag att eleven talar tydligt och i fullständiga satser. Detta är den så kallade normala utvecklingen. När vi då kommer i kontakt med elever som är motvilliga till att lära sig, som är passiva och behöver lång tid på sig för att lära sig, kan det upplevas problematiskt att hantera det. För elever med Downs syndrom sker inte talutvecklingen automatiskt utan de måste ha hjälp och träning av vuxna som har den kunskap som behövs för att eleven ska tillgodogöra sig ett språk (Johansson, 1996). Eftersom skolan är till för alla elever och vi lärare ska tillgodose alla elevers särskilda behov, är det angeläget att ha kunskap om olika arbetsmetoder.

Vårt syfte är att ta reda på om lärarna på en särskola arbetar enligt de metoder forskningen påtalar eller om andra metoder används?

3 Teoretisk bakgrund

Vi har valt att söka efter litteratur som ger oss kunskap om hur man kan arbeta med språkinlärning för elever med Downs syndrom. Vi redogör också de arbetssätt som aktuell forskning visar. Vägledande inom området är professor Irene Johansson, som skrivit flertalet av böckerna som finns i ämnet.

3.1 Förslag på ny lärarutbildning

Läroplaneringskommittén har bland annat uppgiften att komma med förslag på hur en ny lärarutbildning ska utformas. Ett viktigt inslag är att en lärare ska kunna möta varje elevs individuella behov. Genom olika forskningsprojekt och utvärderingar har man kommit fram till att man inte behöver en speciell organisation som tar hand om de elever som är i behov av särskilt stöd, utan den reguljära skolan skall klara av även dessa elever. Denna princip ställer stora krav på en ny utbildning där lärare ska få kunskap om hur man ur ett specialpedagogiskt perspektiv ska kunna bemöta alla elever. Grundläggande synsätt är att arbetslagets gemensamma och mångsidiga utbildningar ska utveckla verksamheten till att omfatta alla elevers olika förutsättningar (Utbildningsdepartementet, 1999:63).

Läroplaneringskommittén menar att specialundervisning hör till skolhistorien. År 1967 kom omsorgslagen som innebar att de elever som tidigare inte fått gå i skolan eller de som alltid fått kvarsittning skulle få specialundervisning. Läroplaneringskommittén menar att när man har specialundervisning med en elev, där man tar ut eleven från klassrummet för att eleven ska komma ifatt sina kamrater, inte har gett ett så positivt resultat som man önskat. Därför menar kommittén att alla lärare ska få den specialpedagogiska kunskap som behövs för att kunna möta alla elever och deras olikheter. Man menar dessutom att fler lärare än idag ska kunna använda teckenspråk i undervisningen för att göra eleven mera delaktig i skola och samhälle (Utbildningsdepartementet, 1999:63).

3.1.1 Vad säger styrdokumentet?

Men redan idag ska vi arbeta efter skolans styrdokument Lpo -94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet) som säger att de lärare

som arbetar i en skola ska arbeta för att skapa en utvecklande och lärorik miljö för alla elever oavsett brister eller olikheter. Därför är det viktigt att uppmärksamma och stimulera de elever som är i behov av särskilt stöd. Läraren skall också arbeta för att eleven utvecklar olika sätt att kommunicera (Lpo-94, 1998).

I förskolans styrdokument Lpfö –98 står följande:

- *Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar.*
- *Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov eller förutsättningar (Lpfö-98,1998 s 8).*

3.1.2 Salamancadeklarationen

I den spanska staden Salamanca samlades år 1994 representanter från 92 regeringar och 25 internationella organisationer för att diskutera de förändringar som krävs för att få en integrerad skolgång för alla elever. Under temat ”Utbildning för alla” uttrycker konferensens dokumentation vikten av att ha en internationell samsyn och en övergripande utbildningsstrategi för elever i behov av särskilt stöd. Salamancaöverenskommelsen anslöt till första punkten i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och barnkonventionen. Den menar att integrering i ordinarie skolsystem är en rättighet som inte kan nekas någon grupp eller individ. I besparingstider är det vanligt att påstå att resurserna inte räcker till för att hjälpa elever i behov av särskilt stöd och detta synsätt strider mot internationella överenskommelser.

Salamancadeklarationen menar att:

- *varje barn har en grundläggande rätt till undervisning och måste få en möjlighet att uppnå och bibehålla en acceptabel skolningsnivå,*
- *varje barn har unika egenskaper, intressen, fallenheter och inlärningsbehov,*

- *utbildningssystemet skall utformas och utbildningsprogrammen genomföras på sådant sätt att den breda mångfalden av dessa egenskaper och behov tillvaratas,*
- *elever med behov av särskilt stöd måste ha tillgång till ordinarie skolor som skall*
- *tillgodose dem inom en pedagogik som sätter barnet i centrum och som kan tillgodose dessa behov*
- *ordinarie skolor med denna integrationsinriktning är det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö, att bygga upp ett integrerat samhälle och att åstadkomma skolundervisning för alla (Atterström & Persson, 2000 s 10).*

En skola för alla innebär alltså att även elever med fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra brister ska tas emot. Med ett bredare pedagogiskt och socialt perspektiv ska elevers olikheter ses som en tillgång och inte en nackdel. Denna mångfald motverkar även diskriminering bland elever och som det påpekas i Salamancadeklarationen är det normalt att vara olika (Atterström & Persson, 2000).

3.1.3 Vad är Downs syndrom?

Downs syndrom beror på att man föds med en kromosom för mycket, det vill säga att man föds med 47 stycken istället för 46 som en ”frisk” person föds med. Varför vissa barn föds med 47 stycken kromosomer vet man fortfarande inte trots att mycket forskning har gjorts. Man har heller inte funnit några bidragande miljöfaktorer. Det enda man vet, är att ju äldre modern är när hon blir gravid desto större är risken att föda ett barn med Downs syndrom. Varför det är så vet forskarna ännu inte. Det handikapp som dominerar vid Downs syndrom är begåvningshandikappen. Om man pratar om intelligens i termer av IQ så klarar ett barn en normal skola med viss hjälp om det ligger någonstans mellan IQ 70 och IQ 85. Ett barn med Downs syndrom ligger mellan IQ 20

och IQ 85, vilket innebär att alla med Downs syndrom inte är begåvningshandikappade (Annerén m.fl., 1996).

Den språkliga utvecklingen hos personer med Downs syndrom är den som är mest försenad. Detta beror mycket på att barn med Downs syndrom har mycket svårt för att lära sig grammatiska regler och hur meningar är konstruerade. Dessa barn har också en dålig förmåga till artikulation. Det kan bero på att barnets tunga ofta hänger utanför munnen. Anledningen är att de har en låg muskelspänning, men också att gommen är för trång, därför hänger ofta tungan utanför munnen, vilket påverkar barnets talutveckling (Annerén m.fl., 1996).

3.1.4 Språkinläring

Irene Johansson är professor i pedagogik vid Karlstad Högskola och leder en forskargrupp som forskar om handikapp och språk. Hon menar att det inte endast är elevens egna inre förutsättningar som gör att inläringen sker väldigt långsamt, utan även det faktum att vuxna omkring dem inte är insatta i vilka svårigheter som finns. Det finns forskning som visar att med medveten språklig undervisning och med engagerade vuxna kan eleven få en språklig kompetens som man inte trodde var möjlig (Johansson, 1996).

Att få eleven att imitera är ett av de sätt som forskare inom barnspråk funnit mest intressant. Forskare har upptäckt att det finns ett samband mellan imitation och att ordförrådet ökar snabbare. När eleven börjat tala med flera ord minskar behovet att imitera. Målet med språkträning är att eleven ska få ett talat språk och imitationen har som målsättning att eleven ska kunna härma ljud. Forskning har nu visat att elever med Downs syndrom lär sig att prata bättre och fortare om de redan som väldigt små lär sig ”tecken till tal”. Det finns många förklaringar till varför det är så, en av dem kan vara att när man tecknar krävs det inte så stor motorisk precision som när man talar. En annan förklaring kan vara att när man tecknar ställs inga krav på hörseln. Detta menar författaren Gunilla Takamatsu som har skrivit böcker utifrån sin egen och andra föräldrars erfarenhet av att ha ett barn med Downs syndrom (Takamatsu, 1989).

De andra eleverna som finns i förskolan och i skolan har en mycket betydelsefull roll för utvecklingen. Barn som får umgås med andra barn lär sig av varandra i olika

situationer. P. Williams som är doktorand i pedagogik och didaktik refererar till L. Linchveski och B. Kutscher som har forskat om hur elever presterar beroende på om gruppen är nivågrupperad eller om man blandar elever som ligger olika i utvecklingen. Forskare kom fram till att elever som tillhör de lågpresterande, presterar bättre om de får vara i en grupp där man har blandat barn som kommit olika långt i utvecklingen. En anledning till att lek och samspel är viktig för utvecklingen kan vara, att barn talar med varandra på ett sätt och en nivå som är lätt för båda att förstå. Genom att samtala utvecklas också det egna språket (Williams m.fl., 2000).

Elevens språkutveckling är en mycket lång process som startar redan när barnet ger ifrån sig sitt första skrik (Söderbergh, 1988).). Ett spädbarn börjar sin språkutveckling med att kommunicera genom ögonkontakt, skrik och kroppsspråk innan det börjar jollra. Här är det viktigt att de vuxna svarar på deras kommunikation för att de ska finna en mening med att prata (Takamatsu, 1989). Man kan göra en jämförelse mellan ett barns språkutveckling och en järnväg. Tåget måste passera alla stationer som finns på vägen för att nå sitt slutmål. Stationerna kan inte byta plats eller försvinna. Men i vissa situationer kan tåget stoppas på vägen eller så håller det inte tidtabellen. Detta är precis som ett barns utveckling inom andra områden inte bara när det gäller språket. Varje funktion måste mogna steg för steg men för vissa elever till exempel de med Downs syndrom, tar inlärningen längre tid. De håller inte tidtabellen och kan stoppas på vägen (Lagerheim, 1988).

I språkträning är det viktigt att eleven är aktiv så att grunden läggs till språk, fantasi och tänkande genom barnets handlande och sinnen. Det är viktigt att språkträning sker under en liten stund varje dag och att samma övning upprepas flera dagar i rad. Utvecklingsstörda elever kan inte tillgodogöra sig lika mycket information på en gång som elever med normalbegåvning. När man språktränar eleven är det viktigt att tala långsamt, kraftigt och med överdriven intonation (Johansson, 1990). För att elever med Downs syndrom ska få en god språkutveckling är det extra viktigt att träningen blir intensiv och strukturerad för att de ska få den stimulans som så väl behövs (Permer, 1987). Det är av största vikt att övningarna görs på ett lustfyllt och roligt sätt. Det är viktigt att skapa inlärningssituationer som bidrar till att utveckla språket och därför är det önskvärt att öva dagligen och korta stunder och helst upprepa så ofta som möjligt i vardagen (Asmervik m.fl., 1993).

Det allra viktigaste att arbeta med när eleven har inlärningssvårigheter är motivationen vilket i sin tur kan leda till ett ökat självförtroende och en större möjlighet att bemästra olika färdigheter. Det gäller att hitta arbetsuppgifter som eleven kan klara av så att kopplingen mellan insats och resultat blir tydlig och förståelig för eleven. Läraren kan arbeta med teman som eleven har erfarenhet av, lämpliga metoder att arbeta med kan vara drama, improvisation, intervjuer och även datorer i undervisningen kan stimulera motivationen och förbättra koncentrationsförmågan (Asmervik m.fl., 1993). Inom särskolan är det extra viktigt att stimulera och motivera elevens vilja och förmåga att kommunicera. Inom de fem olika ämnesområdena: kommunikation, motorik, estetisk verksamhet, verklighetsuppfattning och vardagsaktivitet, finns det arbetssätt som ger eleven möjlighet att berätta och uttrycka sig oavsett begåvningsnivå (Kursplaner för obligatoriska särskolan, 2002).

3.1.5 ”Tecken till tal”

För 30 till 40 år sedan kom forskarna fram till att barn med Downs syndrom har problem med talmotoriken. Härav drog man slutsatsen att det språkrederkap som var bäst för dem inte var talet. Många forskare och även lärare har sagt att det är viktigt att så tidigt som möjligt ge eleven ett annat språkligt redskap och då helst ett som är visuellt baserat. Deras förslag var att komplettera talet med tecken. Man minskade tyvärr användningen av ”tecken till tal” under en tid (Johansson, 1996). Detta gjorde man för att man trodde att om elever lärde sig att teckna skulle de inte lära sig att prata (Takamatsu, 1989). Men utifrån den forskning som nu finns har det visat sig att eleverna lär sig kommunicera bättre genom att i tidig ålder lära sig att använda ”tecken till tal”. Att arbeta med tecken är något som läraren måste styra och inleda eftersom eleven till en början oftast inte är så motiverad till detta. Det är bättre att öva ofta och korta stunder, inte minst viktigt är detta för lärarens skull som måste teckna till eleven i alla vardagliga situationer (Johansson, 1990).

När man börjar arbeta med ”tecken till tal” är det en nödvändighet att vara två vuxna, varav den ena ska ha eleven i sitt knä och den andre sitter framför eleven. Den lärare som har eleven i sitt knä har till uppgift att hjälpa eleven att härma de rörelser som han inte klarar av att själv utföra. Den lärare som ska teckna ordet ska hela tiden ha ögonkontakt med eleven så att hon har kontroll över att eleven är koncentrerad och kan

ta emot instruktioner. Läraren säger ordet sakta och tydligt samtidigt som hon tecknar det. Medhjälparen ska hålla barnet om händerna och tillsammans med eleven utföra de ord som läraren tecknar. Genom detta arbetssätt får eleven uppleva delaktighet med läraren som tecknar och att känna tillit och trygghet är en nödvändighet för ett bra samarbete. Det viktigaste av allt är att övningarna som görs är roliga och lustfyllda (Johansson, 1990).

3.1.6 Sång, rim och ramsors betydelse

Ett bra arbetssätt är att använda sig av sång, rim och ramsor vilket kan ge en betydande stimulans för elevernas utveckling. När eleven får höra en rytm eller en melodi bildar det en ram för barnet. Signaler som kommer ifrån melodin eller rytmen gör så att barnet vet om det är slut eller om det kommer mer. Sånger eller ramsor är något man bör lägga in i varje träningstillfälle. Det finns många anledningar till att man bör sjunga med barn med Downs syndrom. Att sjunga är ett mycket bra tillfälle att både träna talet och att teckna. Det är viktigt att man som vuxen gör tecknen tillsammans med barnet och barnets händer. När man tecknar till en sång tränar man barnet att göra flera tecken i följd, detta med hjälp av en melodi. Efter att ha tecknat tillsammans med barnet under en tid ska man försöka att få barnet till att teckna utan den vuxnas hjälp. Det är viktigt att som vuxen låta barnet få tid att försöka. En annan mycket viktig sak som man ska försöka tänka på är att man försöker få barnet att sjunga med i sången, även om det tecknar (Johansson, 1990). Detta för att sången är en "skjuts" till orden. Genom att sjunga och röra sig eller som i detta fall teckna tränar man både språk och motorik (Centerheim-Jogeroth, 1988).

4 Empirisk del

I detta kapitel ger vi en beskrivning av de metoder vi använt för att nå fram till vårt syfte. Vi redogör för våra observationer på träningskolan. Efter varje del har vi gjort en kort analys med koppling till litteraturen.

4.1. Val av metod

I den litteratur vi läst tar författarna upp de hinder och möjligheter som kan uppstå när man arbetar med språkinläring för elever med Downs syndrom. För att se om lärare arbetar med språkinläring enligt de metoder forskningen tar upp har vi bedrivit våra empiriska studier på en träningskola. Vi har observerat lärare och elever inom träningskolan, för att observationer är ett konkret sätt att samla in data (Denscombe, 2000).

4.1.1 Urval

Elever som är placerade i träningskolan har omfattande begåvningshandikapp och ofta även olika tilläggshandikapp som till exempel Downs syndrom. Här arbetar man efter en egen kursplan, vilken omfattar de fem undervisningsområdena: verklighetsuppfattning, kommunikation, motorik, estetisk verksamhet och vardagsaktiviteter. Metodiken bedrivs på ett konkret och laborativt sätt, där ”tecken till tal” är en grundläggande del av undervisningen. För att få ett bredare perspektiv på hur lärare arbetar med språkinläring har vi valt att göra observationer i olika klasser. Eleverna har varit mellan 6 och 16 år. Möjligheten att få en inblick i hur man kan arbeta med språkinläring i olika ämnesområden är av intresse för vårt arbete.

4.1.2 Beskrivning av urvalsgrupper

Under våra empiriska studier har vi observerat hur man kan arbeta med språkinläring på en träningskola. Vi fick möjlighet att under ett par dagar följa arbetet i en grupp med yngre elever som tillhör träningskolan. På grund av att denna grupp var nystartad valde vi att istället följa arbetet mer grundligt i de tre andra klasserna som tillhör träningskolan. Vi har bedrivit våra observationer under ämnena kommunikation, estetisk verksamhet och vardagsaktivitet för att se vilka metoder som används.

4.2 Beskrivning av observationer

Här redogör vi för våra observationer på träningskolan. Efter varje observation följer en kort analys.

4.2.1 Den ”Lilla gruppen”

Den lilla gruppen är en nystartad grupp på särskolan som består av sex elever i åldrarna sex till åtta år. Avdelningen är placerad på samma skolgård som de elever som går på det vanliga lågstadiet, för att de ska få känna samhörighet med elever i samma ålder. Eleverna i denna grupp har olika handikapp. Tre av de sex eleverna har Downs syndrom, och samtliga sex har en språklig försening. På avdelningen jobbar fyra pedagoger varav en är förskollärare, en är fritidspedagog och de andra två är speciallärare. Vårt intryck när vi kom in på denna avdelning var att vi kom in på en allmän förskola. Här fanns dockor, bollar, spel och många andra leksaker.

Precis som på en allmän förskola har man varje dag en samling. Samma lärare håller i samlingen varje dag, och övningarna ser likadana ut varje dag. Man startar samlingen med att sjunga en morgonsång, samtidigt som man sjunger så tecknar man orden. Efter sången säger den ansvarige läraren god morgon till varje elev genom att teckna god morgon och elevens namn, eleven svarar genom att teckna god morgon tillbaka.

Dagens schema är nästa del i samlingen. Läraren går igenom vad som kommer att hända under dagen. Varje sak som kommer att hända visar hon ett piktogram på. Ett piktogram är en tydlig svart bild på ämnet med vit text där det står till exempel ordet utflykt. På bilden visas en vit människa som är ute och går och över människan står ordet utflykt (se bilaga 1). Man använder dessa för att eleverna ska få en tydlig koppling mellan det talande ordet och en bild, och på så sätt förstå ordet. Samtidigt som läraren visar bilden tecknar hon och berättar med ord. Eleverna får på så sätt träna språket genom ord, bild och tecken. En av eleverna har sina egna piktogram, och när läraren visar bilden för eleverna så får hon leta upp rätt bild bland sina bilder. Detta för att hennes koncentration ska stärkas och språkförståelsen öka. Hon har tidigare tappat koncentrationen redan efter morgonsången, men genom att hon har sina egna bilder klarar hon av att vara med under nästan hela samlingen.

När läraren berättat klart om vad som kommer att hända under dagen sätts alla piktogram upp på väggen så att eleverna ska kunna titta på dessa under dagen. Under samlingen går läraren också igenom vilken dag, datum, månad och vilket år det är. För att eleverna ska lära sig veckodagarna har varje dag sin egen färg, som gör det lättare att komma ihåg dagarna. Detta system följer sedan med upp i de högre klasserna. Dessa elevers tidsuppfattning är ganska dålig och färgsystemet har gett positivt resultat.

Vi fick vara med på en gymnastiklektion och en musiklektion. Här används mycket bilder, sånger och tecken. På gymnastiken har läraren samma uppvärmning flera lektioner i rad. Hon berättar vilka övningar eleverna ska göra samtidigt som hon tecknar. För att göra det extra tydligt för eleverna så visar hon bilder som har med övningen att göra. Bilderna visar Pippi Långstrump, Emil i Lönneberga och en katt. Dessa bilder symboliserar vilka låtar som kommer att spelas under uppvärmningen. Läraren frågar sedan eleverna om de kommer ihåg vilka övningar som skulle göras när de olika låtarna spelades. Det hade eleverna full kontroll över. Under musiklektionen talade och tecknade läraren vilka sånger som skulle sjungas. Hon hade även med sig en korg med figurer som symboliserade sångerna.

Under den fria leken fördes många samtal mellan elev och elev. Dessa samtal kunde handla om allt möjligt. Det kunde vara så att två elever pratade om helt olika saker men de slutade inte prata med varandra för det. Det fördes också många samtal mellan elev och lärare. Lärarna frågade eleverna mycket och gav samtidigt eleverna gott om tid till att få fram svaren. Detta kunde ibland ta väldigt lång tid men läraren tog sig verkligen den tid som behövdes. Förstod inte läraren vad eleven ville få fram ställde hon frågor som kunde få henne att förstå vad eleven ville berätta. Frågor som hon ställde kunde vara:

- Kan du förklara en gång till?
- Är det så här du menar?

4.2.2 Analys av "Lilla gruppen"

Vi fick tydligt se hur man varje dag upprepar samma övning vid samlingen för att eleverna ska känna att de kan dem. Detta stämmer väl överens med vad vi läst i litteraturen om vikten av upprepning (Johansson, 1990). Lärarna låter eleverna utveckla sitt teckenspråk för att talspråket ska förbättras. Detta ska lärarna göra enligt Lpo –94

som säger att elever ska få möjlighet att utveckla olika sätt att kommunicera. Lärarna ska också stimulera de elever som behöver extra stöd och stimulans för att utvecklas, och ett exempel på det är flickan som behövde egna piktogram för att allt skulle bli tydligare för henne (Lpo-94, 1998).

4.2.3 Kommunikation

Ett av de fem ämnesområden som ingår i kursplanen för träningskolan är ämnet kommunikation. Ämnet innebär att eleverna tränas i att utveckla ett socialt samspel med andra, att öka sin språkförståelse samt att stärka sin förmåga att använda olika kommunikationsfärdigheter och former. Skolan har ett ansvar för att varje elev som lämnar träningskolan har utvecklat sin förmåga att ”*kommunicera genom språk, symboler, tecken eller signaler*” (Lpo-94 s.14).

Dagen då vi observerade ämnesområdet kommunikation inleddes med en samling vid bordet och eftersom det var en måndagsmorgon fick varje elev berätta om något de varit med om i helgen. De pratade i tur och ordning och eleverna uppmanades att lyssna till varandra. Att återberätta upplevelser från helgen hjälper eleverna att träna minnet och tidsbegreppet vilket de flesta eleverna har svårt med.

Alla har en egen kommunikationsbok där både lärare och föräldrar skriver något varje dag. Läraren har ingen daglig kontakt med föräldrarna eftersom eleverna åker taxi eller buss till och från skolan. Kommunikationsboken blir därför en hjälp för läraren att förstå och kunna möta det eleverna berättar. Genom att eleverna får berätta, bearbeta erfarenheter och upplevelser, fråga och svara, stärks deras vilja och förmåga att utveckla en god kommunikationsfärdighet.

De flesta elever har inte ett fullständigt språk och därför använder man sig av ”tecken till tal” parallellt med talet. När alla berättat färdigt får de välja ut en mening som läraren skriver upp på tavlan, till exempel ”jag har varit på bio” eller ”jag har varit hos mormor”. Sedan får eleverna efter sin förmåga bearbeta texten genom att läsa och skriva. Undervisningen blir därför individuellt anpassad eftersom mognads och kunskapsnivån är olika beroende på elevernas olika handikapp. En pojke är intresserad av datorer och därför får han skriva sin mening på den, vilket bidrar till att han får motivation till att arbeta. När han skrivit den mening han själv valt några gånger ska

han klippa ut och klistra in den i sin läsebok och därefter leta upp bilder som passade till texten.

Vi deltog i en läs - och skrivlektion där eleverna arbetade var och en med detta på olika sätt. Vi observerade att en av pojkarna i sin egen läsebok endast hade meningar och bilder som handlade om mat och dryck. Det var meningar som "Coca Cola", "mjölk är gott" och "jag tycker om hamburgare". Till varje mening fanns en bild som passade till. Vi frågade läraren varför hans bok endast innehöll sådana meningar och då förklarade hon att eleven tidigare visat stor ovilja till att läsa och skriva men nu fått motivation till detta genom att hon varit lyhörd för hans intresse för mat och dryck och därför får han skriva om det.

För att observera språkträningen fick vi delta i ytterligare en lektion där en elev arbetade med bilder. Övningen gjordes med en tolvårig flicka och gick till på följande sätt. Läraren visade en bild på bland annat en katt. Flickan skulle sedan teckna ordet katt. Efter det att hon hade tecknat ordet lade läraren ut tre ord varav ett var ordet katt. Flickan skulle sedan läsa orden och hitta det rätta ordet. När hon hade hittat det rätta ordet skulle hon teckna bokstäverna i ordet samtidigt som hon sa bokstäverna. Läraren fick i vissa fall hjälpa flickan med att visa det rätta tecknet. Sista momentet i övningen var att hon skulle skriva ordet katt på en whiteboardtavla. När hon hade skrivit ordet skulle hon återigen läsa det.

4.2.4 Analys av kommunikation

Skolan skall i sin undervisning inom ämnesområdet kommunikation sträva efter att få eleven att känna lust att kommunicera. Vi anser att när eleverna får berätta egna upplevelser för varandra ökar viljan till att förmedla egna tankar och känslor. Lärarens uppgift är att stimulera och motivera eleverna att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar och detta uppnås genom att tillgodose elevernas önskemål att till exempel arbeta vid datorn. Detta stämmer väl överens med vad som står i kursplanen för den obligatoriska särskolan 2002. Övningen med flickan som arbetar med bilder är ett bra exempel på att undervisningen är individuellt anpassad och att eleven på så sätt kan utvecklas utifrån sina egna förutsättningar, precis som Lpo-94 påtalar. Läraren som lät en elev arbeta med ord som handla om hans stora intresse mat och dryck, följde det

Salamancadeklarationen menar att elevens intresse ska tillgodogöras (Atterström & Persson, 2000). Arbetssättet bidrog även till att elevens motivation till att lära ökade, vilket kan leda till ökat självförtroende (Asmervik m.fl., 1993).

4.2.5 Vardagsaktivitet

Inom området vardagsaktivitet ska eleverna få kunskap om hur man agerar och talar till andra människor och få kännedom om hur man betar sig i olika sociala sammanhang i samhället (Kursplanen för den obligatoriska särskolan, 2002).

En viktig och återkommande händelse är den sociala träningen och vi har observerat en lektion i ämnet för att se hur man där kan utveckla elevernas kommunikationsförmåga. Lektionen startade med en samling vid bordet där läraren talade om vems tur det är att bjuda på kalas. Sedan samtalade de om vad som behövs när man ska bjuda på kalas och eleverna svarade koppar, fat, blommor, duk, saft och kakor. Läraren hjälpte eleverna att komma fram till vad som behövs på kalas genom att rita symboler till orden. När flickan som skulle vara värdinna förberedde kalaset gick de andra eleverna in ett annat rum för att rita var sin teckning som de skulle ha med sig som present till värdinnan. Alla skrev sitt namn på teckningen de ritat, en kommunikationsform är just att skriva sitt eget namn.

När kalaset började stod värdinnan i dörren och hälsade gästerna välkomna genom att ta i hand. De förväntansfulla eleverna överlämnade sina paket och satte sig sedan vid det dukade bordet. Värdinnan öppnade paketen och läste högt vem det var ifrån och tackade den personen. Läraren uppmuntrade eleverna till att småprata med varandra eftersom det är viktigt att stimulera dem till att utveckla olika kommunikationsformer. Innan gästerna lämnade kalaset ställde sig värdinnan vid dörren och gästerna tog i hand och tackade innan de gick därifrån. Syftet med social träning är att eleverna ska träna sig på ett gott uppförande i samvaro med andra människor. Begreppsbildning och kommunikation ingår också som en viktig del och här fick de lära sig ord som gäst, värdinna och kalas.

4.2.6 Analys av vardagsaktivitet

I kursplanen för träningskolan står det bland annat att läsa att eleverna ska öva på vardagsaktiviteter och kommunikation. Den lektionen vi observerade var ett bra exempel på detta. En del av att utveckla språkförståelse är att kunna tolka bilder och symboler och det användes kontinuerligt. Det står i Lpo –94 att eleverna skall utveckla sin förmåga att kommunicera och ha kännedom om regler som gör det lättare att fungera i vardagslivet och ha kunskap om hur man uppför sig (Lpo-94, 1998). Då läraren ville att eleverna skulle samtala med varandra uppmuntrades de till att aktivt ta del i sin språkträning (Atterström & Persson, 2000).

4.2.7 Estetisk verksamhet

I detta ämne tränas eleverna i att kommunicera genom musik, rytmik, drama och bild. Genom att dramatisera kan eleven i samspel med andra uttrycka känslor och utveckla förmågan att kommunicera.

Under hösten har eleverna jobbat med ett tema som skulle sluta med en stor show. Vi fick under våra observationer se hur man jobbade med temat på ett sätt som innebar mycket språkträning. Mycket av det som gjordes under dessa lektioner ingår i de mål som särskolan har för den estetiska verksamheten.

Ett av målen är att man ska sträva mot att eleverna ska kunna kommunicera genom bild, rytmik, musik och drama. Detta jobbade man mycket med i det här temat. Att göra denna show innebar att eleverna var tvungna att sätta sig in i en del Disneyfilmer på olika sätt, och sedan lära sig repliker ur filmerna till showen. För att eleverna skulle få en inblick i sagorna läste läraren högt ur alla de sagor som skulle vara med i showen. Eleverna fick sedan återberätta det de hade hört. De fick också träna läsning genom att använda läskort med de olika titlarna. De skulle då hitta det läskort som stämde överens med den titel som läraren bad eleven att hitta. Sedan skulle de själv lägga små magnetbokstäver på en tavla så att det bildade titelns namn till exempel ”Lejonkungen”.

En dag var nästan alla elever på bio och såg filmen ”Hitta Nemo”. Det blev både en träning på att lyssna och på att koncentrera sig en längre stund. När de kom hem fick de rita och återberätta vad de upplevt. Det gjordes på samma sätt med de andra filmerna

som skulle vara med i showen men då sågs filmerna på skolan. Att träna språket genom att sjunga var en stor bit av temat. Här fick eleverna lära sig nya, ganska svåra sångtexter som finns med i filmerna. Det tränades flera gånger i veckan. Under musiklektionerna tränades också de repliker som eleverna hade. Till en början fick läraren hjälpa några elever genom att teckna det som eleven skulle säga men sedan var målet att de skulle lära sig det utantill utan att behöva teckna.

4.2.8 Analys av estetisk verksamhet

Att arbeta med musik och rytmik stimulerar kommunikation och samspel eftersom melodi och rytm kan användas vid språk och talträning. Dramaövningarna är också ett sätt att utveckla förmågan att kommunicera. Detta enligt kursplanen för den obligatoriska särskolan 2002. Vi märkte en stor utveckling hos eleverna på deras sätt att kommunicera genom kroppsspråk, ”tecken till tal” och muntligt, under den tid vi följde arbetet med showen. Eftersom vi fick se showen när de hade sin föreställning såg vi att de framförde den med glädje och säkerhet. Det här visar att övningarna under temats gång har varit roliga och lustfyllda för eleverna och det är en förutsättning för språkinläringen (Asmervik m.fl., 1993). Under temat fick eleverna sjunga mycket, detta för att man genom sång tränar talet (Johansson, 1990). Man använde kontinuerligt ”tecken till tal” under temaarbetet, för att det är ett komplement till talet (Johansson, 1996).

5 Diskussion

Syftet med vår uppsats var att ta reda på om lärarna på en särskola arbetar enligt de metoder som forskningen påtalar. Vi har genom litteraturläsningen upptäckt att mycket av den forskning om språkinlärning för elever med Downs syndrom som finns är gjord av Irene Johansson. Hennes metoder återkommer i det flesta böcker i ämnet. Under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi också upptäckt att det är utifrån hennes metoder man arbetar. Vi har genom observationer på en träningskola sett hur viktigt det är att använda sig av ”tecken till tal” för att komplettera talet och detta tar Irene Johansson upp i sin bok ”Språkutveckling hos handikappade barn 3” (Johansson, 1996). När vi möter elever där kommunikationsformen till stor del består av ”tecken till tal” är det nödvändigt att få utbildning i det. Den metoden kan man inte lära sig genom litteraturläsning.

Vi anser att det är möjligt att erhålla vissa kunskaper (dock ej ”tecken till tal”) om språkinlärning för elever med Downs syndrom genom den forskning som finns i ämnet. Genom våra observationer på träningskolan såg vi att lärarna använde sig av det arbetssätt som innehöll sång, rytmik och ”tecken till tal” och detta stämmer med vad forskningen visar. Det var en hel del konkreta exempel på hur man kan träna språket i olika ämnen som till exempel när man hade ”kalas”. Under vår verksamhetsförlagda utbildning fick vi se att de använde sig av piktogram och detta är något som vi inte funnit någon fakta om i den litteratur som vi har läst. Piktogram gav eleverna trygghet och bättre tidsbegrepp, genom att de på ett tydligt sätt fick struktur på dagens schema. Den tydliga kopplingen mellan bild och ord som man ser på ett piktogram ger eleverna en god språkförståelse.

Med terminens tema tycker vi att eleverna fick en hel del språkträning genom att arbeta med musik, sång, rytmik, drama och bild. Vi har upplevt det oerhört intressant att följa elevernas utveckling under temaarbetet fram till föreställningen som vi var inbjudna på. Både det verbala språket och kroppsspråket gav ett säkert intryck, deras glädje kunde vi också uppleva. Arbetet med showen gjorde att eleverna utvecklade ett ”språk” där de fick uttrycka känslor och tankar som är viktigt för att bli en social individ.

Under de flesta lektioner vi deltog i kunde vi se att inlärningsmetoderna var individuellt anpassade efter elevernas mognadsnivå och även deras intressen styrde valet av metod. Pojken som var intresserad av datorn fick använda den i sin läs- och skrivinläring och en annan elev blev motiverad att läsa och skriva om meningarna handlade om mat och dryck och då fick han göra det. Salamancadeklarationen menar att *varje barn har unika egenskaper, intressen, fallenheter och inlärningsbehov* (Atterström&Perssom, 2000 s 10). Vi reagerade på att texterna om mat och dryck var ensidiga men när läraren förklarade att det är viktigt att hitta varje elevs motivation till att lära förstod vi tanken med arbetssättet och inom särskolan är det extra viktigt att stimulera och motivera eleverna (Asmervik m.fl., 1993).

Eftersom det är viktigt att lärare är insatta i vilka svårigheter och möjligheter som kan finnas i arbetet med elever som har Downs syndrom instämmer vi med lärarutbildningskommittén som menar att alla lärare ska få den specialpedagogiska kunskapen som behövs, genom den nya lärarutbildningen (Utbildningsdepartementet, 1999:63).

Forskare har kommit fram till att det är viktigt att vara två vuxna som hjälps åt med att lära eleven teckna orden. En lärare ska hjälpa eleven utföra de ord som läraren som sitter framför eleven tecknar (Johansson, 1990). Det här arbetssättet såg vi inget exempel på och det verkar ganska orealistiskt att två lärare ska kunna arbeta med en elev samtidigt, eftersom förskolor inte har den personalstyrkan idag.

6 Sammanfattning

Denna uppsats visar hur man kan arbeta med språkinläring för elever med Downs syndrom samt andra handikapp. Den visar vilka metoder som forskare menar ska användas i arbetet med språkinläring. Metoderna utgår främst från professor Irene Johansson som är vägledande inom området. Man får inblick i vad vi kommit fram till genom jämförelser mellan forskning och empiriska studier. Vi beskriver de metoder och arbetssätt som används inom träningskolan, det vill säga bland annat ”tecken till tal”, bilder, sång och piktogram. Uppsatsen innehåller många konkreta exempel på hur man kan arbeta med språkinläring för elever i behov av särskilt stöd.

Kunskapen om språkinläring kan hjälpa de lärare inom allmänna förskolan som kommer i kontakt med elever i behov av särskilt stöd och stimulans. Den här kunskapen är viktig att ha eftersom en skola för alla innebär att elever med fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra brister ska kunna tas emot (Atterström & Persson, 2000).

Arbetet pekar på vikten av att språkträningen startar i tidig ålder och sker kontinuerligt samt vilka metoder som bör användas enligt forskning (Söderbergh, 1988). De många konkreta exemplen är hämtade ifrån åtskilliga observationer på en träningskola i fyra olika klasser och man får insikt i hur arbetet med språkinläring går till i de olika ämnesområdena. Vi har observerat kommunikation, estetisk verksamhet och vardagsaktivitet, vilka ingår i kursplanen för träningskolan. Vi har även observerat arbetet under ett par dagar i den ”Lilla gruppen”.

Uppsatsen visar hur viktigt det är med engagerade vuxna som har den kunskap som är nödvändig för elevens språkutveckling. Vi tar upp de hinder lärare kan möta i arbetet med elever som har Downs syndrom, som till exempel att de ofta är omotiverade till att lära sig nya saker, och även hur man kan övervinna dem.

Under våra empiriska studier fick vi bekräftat att lärare inom särskolan arbetar enligt de arbetssätt forskningen tar upp. Vi har också kommit fram till att lärare inom förskola och skola bör ha den specialpedagogiska kunskap som de lärarna inom särskolan har. Detta är viktigt för att vi ska kunna möta elever i behov av särskilt stöd och stimulans

på ett bra sätt. Om skolan ska vara till för alla elever, oavsett fysiska, språkliga, intellektuella, sociala, emotionella eller andra brister är det nödvändigt att specialpedagogik ingår i lärarutbildningen.

Litteraturförteckning

- Annerèn, G., Johansson, I., Kristiansson, I-L. och Lööw, L. (1996) *Downs syndrom*. Stockholm: Liber AB.
- Asmervik, S., Ogden, T. och Rygvold, A-L. (red.) (1999) *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur. Tredje upplagan
- Atterstöm, H & Persson, R.S. (2000) *Brister eller olikheter? Specialpedagogik på alternativa grundvalar*. Lund: Studentlitteratur.
- Centerheim-Jogeroth, M. (1988) *Vägen till språket*. Falköping: Almqvist & Wiksell Förlag AB. Första upplagan: 8
- Descombe, M. (2000) *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, I. (1990) *Språkutveckling hos handikappade barn 2. Ordstadium*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, I. (1996) *Språkutveckling hos handikappade barn 3. Enkel grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerheim, B. (1998) *Att utvecklas med handikapp. Möjligheter och begränsningar hos barnet, familjen och omgivningen*. Falköping: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Permer, K. (1987) *Barnet och det talande språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2002) *Kursplaner för obligatoriska särskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Söderbergh, R. (1988) *Barnets tidiga språkutveckling*. Malmö: Bäcklund Boktryckeri AB.
- Takamatsu, G. (red.) (1989) *Barnet vi fått... en bok om Down syndrom*. Gävle: Bollförlaget.
- Utbildningsdepartementet, (1999:63) *Att lära och leda, en lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet, (1998) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet, (1998) *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2000) *Barns samlärande: en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber

